

بررسی تاثیر سرمایه گذاری مستقیم خارجی بر رشد اقتصادی برخی از کشورهای

منطقه منا

فرهاد غفاری^۱

الهام نیک نژاد^۲

دریافت: ۱۳۹۱/۴/۱۷ پذیرش: ۱۳۹۱/۶/۲۱

چکیده

با گذشت زمان و بسط تئوری ها و الگوهای مختلف در رابطه با رشد اقتصادی ، متغیر های جدیدی به عنوان منشا رشد مطرح می شوند و نظر اقتصاد دانان را به خود جلب می کنند . در این میان نقش و جایگاهی که سرمایه و سرمایه گذاری در الگوهای رشد و توسعه به خود اختصاص داده است به لحاظ پیچیده تر شدن و تنوع سرمایه گذاری و جریان آن به طور مداوم مورد بازنگری و بررسی قرار می گیرد. نظر به اهمیت خاص سرمایه گذاری مستقیم خارجی بر رشد اقتصادی کشورها، محققان زیادی به بررسی اثر آن بر رشد و نیز بررسی عوامل موثر بر ایجاد و جذب آن پرداختند. در این مقاله به بررسی تاثیر سرمایه گذاری مستقیم خارجی بر رشد اقتصادی برخی کشورهای منطقه منا (ایران ، مصر، عربستان ، مراکش، اردن، تونس، ترکیه ، یمن) طی سال های ۲۰۱۰-۱۹۹۲ میلادی می پردازیم و به این منظور از روش اقتصادسنجی داده های ادغام شده استفاده شده است. نتایج برآورد این مدل نشان می دهد تاثیر سرمایه گذاری مستقیم خارجی بر رشد اقتصادی کشورهای عضو ، طی دوره مورد بررسی ، مثبت و معنی دار می باشد . همچنین اثر درجه آزادی تجارت و موجودی سرمایه نیز بر رشد اقتصادی کشورهای عضو طی دوره مورد بررسی مثبت و معنی دار می باشد.

واژگان کلیدی : سرمایه گذاری مستقیم خارجی ، رشد اقتصادی ، اقتصادسنجی داده های ادغام شده

طبقه بندی JEL: F21, F43, C23

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

۱. استادیار دانشکده اقتصاد و مدیریت دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران. (نویسنده مسئول)

Email: farhad.ghaffari@yahoo.com

۲. کارشناس ارشد اقتصاد دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات. Email: niknejadelham@yahoo.com

۱-۱. مقدمه

امروزه بسیاری از کشور های جهان به واسطه عدم تکافوی منابع داخلی برای سرمایه گذاری ، تمایل شدیدی به جذب سرمایه های خارجی پیدا کرده اند. از سوی دیگر سرمایه گذاران خارجی به ویژه شرکت های فراملیتی جهت ارتقای سطح رقابت پذیری و کسب سود بیشتر متمایل به سرمایه گذاری در مناطق مستعد و مزیت دار شده اند. همچنین در طی دو دهه گذشته با ارتقای سطح تکنولوژی امکان انتقال سرمایه به میزان قابل توجهی افزایش یافته است. نتیجه طبیعی عوامل فوق، رشد سریع سرمایه گذاری خارجی در کشور های مختلف اعم از توسعه یافته ویا در حال توسعه شده است. از دهه ۱۹۷۰ به بعد رشد سرمایه گذاری خارجی بسیار شدید شده و از رشد تجارت پیشی گرفته به طوری که بیش از دو برابر رشد تجارت کالاها و خدمات بوده است.

مهمترین نتایج حاصل از تحلیل های تئوریک بر این مطلب دلالت می کنند که اثر ورود سرمایه بر رشد اقتصادی در طول زمان در حال افزایش است که از بین جریانات مختلف سرمایه گذاری خارجی، سرمایه گذاری مستقیم خارجی نقش اثر گذار ترین متغیر را روی رشد اقتصادی کشورها دارد که با توجه به عوامل ایجاد کننده آن ، از چشم انداز با ثبات تری جهت استفاده در برنامه ریزی های اقتصاد کلان برخوردار است . برنامه ریزی هایی که هدفشان تنها افزایش رشد اقتصادی است.

همچنین می دانیم سرمایه گذاری خارجی و رشد نیروی کار اثر معنی دار مطلوبی بر رشد اقتصادی کشورهای در حال توسعه در آسیا دارند.

سرمایه گذاری مستقیم خارجی هم از کانال افزایش موجودی سرمایه و هم از کانال ارتقای بهره وری کل عوامل به رشد اقتصادی کمک می کند ولی در تحقیق حاضر فقط نقش سرمایه گذاری مستقیم خارجی بر رشد اقتصادی از کانال ارتقای بهره وری آزمون می شود. نتایج نشان می دهد که کارآیی سرمایه گذاری مستقیم خارجی نسبت به سرمایه گذاری داخلی بیشتر است . سرمایه گذاری مستقیم خارجی از چندین کانال بر رشد اقتصادی اثر دارد و همچنین به طور غیر مستقیم هم روی رشد اقتصادی اثر می گذارد. از طرف دیگر سرمایه گذاری مستقیم خارجی بر سایر متغیر های اقتصاد کلان نظیر صادرات، اشتغال

نیروی کار ماهر و غیر ماهر، پس انداز و مصرف نیز تأثیر دارد که هر یک از این متغیرها به تنهایی روی رشد اقتصادی موثرند.

با توجه به این که کشورهای منطقه منا اکثراً کشورهای در حال توسعه هستند که نیازمند رشد و توسعه روزافزون اقتصادی می باشند و با توجه به اثر مثبت جذب سرمایه گذاری مستقیم خارجی در روند رشد و توسعه اقتصادی ضرورت ایجاد می کند میزان و نحوه تأثیر این نوع سرمایه گذاری در حوزه برخی کشورهای مذکور بررسی گردد.

از این رو در این تحقیق سعی ما بر این است که با استفاده از روش اقتصادسنجی داده های ادغام شده به بررسی تأثیر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بر رشد اقتصادی برخی کشورهای منطقه مناطی دوره ۲۰۱۰-۱۹۹۲ میلادی بپردازیم.

۱-۲. پیشینه تحقیق

مطالعات نشان می دهد که سرمایه گذاری مستقیم خارجی به هر علت و شکلی که صورت پذیرد اثرات قابل ملاحظه ای روی متغیرهای کلان اقتصادی از جمله افزایش رشد اقتصادی ، افزایش اشتغال، کاهش واردات، توسعه صادرات و تأثیر مثبت در تراز پرداخت ها دارد. با توجه به امکان سرمایه گذاری مستقیم خارجی در کشورهای مختلف ، مطلوبیت یک یا چند متغیر به تنهایی برای تشویق سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی کافی نخواهد بود. به عنوان مثال گزارش آنکتاد در سال ۲۰۰۵ نشان می دهد رتبه ایران در بین ۱۴۰ کشور جذب کننده سرمایه گذاری مستقیم خارجی ۱۳۰ است که عدم اطمینان و بی ثباتی سیاسی و اقتصادی می تواند یکی از دلایل اصلی عدم موفقیت ایران در جذب آن باشد. به هر حال جذب سرمایه گذاری مستقیم خارجی ، بدون تغییر نگرش در میان سیاستمداران و کارشناسان و ایجاد بستر مناسب برای ورود آن امکان پذیر نیست و قوانین جدید نمی تواند کار زیادی انجام دهد. به همین دلیل تا زمانی که شرایط فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و ... مناسب فراهم نشود، کشورها و شرکت های خارجی علاقه چندانی به سرمایه گذاری در ایران از خود نشان نخواهند داد. هدف از این مطالعه بررسی اثر سرمایه گذاری مستقیم خارجی روی رشد اقتصادی برخی کشورهای منطقه منا است. نمونه ای از سایر مطالعات انجام شده در این زمینه به شرح ذیل می باشد:

علی رضا امینی و هستی ریسمانچی و علیرضا فرهادی کیا (۱۳۸۹، صفحه ۸۰-۵۵) به تحلیل نقش سرمایه گذاری مستقیم خارجی در ارتقای بهره وری کل عوامل در قالب یک تحلیل داده های تابلویی بین کشوری پرداختند. در این مقاله عوامل موثر بر بهره وری کل عوامل با تاکید بر سرمایه گذاری مستقیم خارجی در ایران و ۲۳ کشور دیگر منتخب در دوره ۲۰۰۰-۱۹۹۶ بررسی شده است. بهره وری کل عوامل را از روش دیویژیا اندازه گیری و عوامل موثر بر آن با استفاده از تکنیک داده های تابلویی شناسایی شده است. عوامل موثر بر بهره وری کل در الگوی برآورد شده عبارتند از: انباشت سرمایه گذاری مستقیم خارجی، انباشت هزینه های تحقیق و توسعه، نرخ ثبت نام ناخالص دوره دانشگاهی، درجه باز بودن اقتصاد و نرخ بهره برداری از ظرفیت. نتایج مطالعه بیانگر تاثیر مثبت و معنادار تمامی عوامل یادشده به بهره وری کل عوامل است. بنابراین پیشرفت فنی از راه های مختلف (هزینه های تحقیق و توسعه داخلی، تجارت خارجی و سرمایه گذاری مستقیم خارجی) بر ارتقای بهره وری موثر بوده است. در بین عوامل یاد شده، نرخ بهره برداری از ظرفیت بیشترین تاثیر و انباشت سرمایه گذاری مستقیم خارجی کمترین تاثیر را در ارتقای بهره وری کل عوامل داشته اند.

هادی زنون و کمالی دهکردی (۱۳۸۸، صفحه ۱۳۸-۱۱۳) به بررسی اثر سرمایه گذاری مستقیم خارجی بر رشد اقتصادی کشورهای میزبان^۱ پرداختند. در این تحقیق ۶۷ کشور که مطابق گزارش آنکتاد در بین ۱۴۰ کشور جهان در جذب سرمایه گذاری مستقیم خارجی از عملکرد بهتری برخوردار بوده اند انتخاب شده و با کاربرد تکنیک های اقتصاد سنجی در قالب داده های تابلویی برای سال های ۲۰۰۴-۱۹۹۸ برآورد های لازم را روی آن ها انجام داده اند. نتایج پژوهش بیانگر آن است که اول سرمایه گذاری مستقیم خارجی رشد اقتصادی کشورهای میزبان را تقویت می کند. دوم درجه توسعه کشور میزبان بر میزان جذب سرمایه گذاری مستقیم خارجی اثر گذاشته است سوم تفاوت معنی داری بین تعیین کننده های رشد اقتصادی در کشورهای نفت خیز با کشورهای دیگر وجود دارد.

۱. هادی زنون، بهروز، کمالی دهکردی، پروانه، اثر FDI بر رشد اقتصادی کشورهای میزبان، فصلنامه پژوهش های اقتصادی ایران، تابستان ۱۳۸۸، سال سیزدهم، شماره ۳۹

در مطالعه ای شاه آبادی و محمودی (۱۳۸۵) به بررسی تعیین کننده های سرمایه گذاری مستقیم خارجی در ایران^۱ پرداختند و عوامل مؤثر بر جذب سرمایه گذاری مستقیم خارجی در ایران را طی دوره ۱۳۸۲-۱۳۳۸ بررسی نمودند. بر اساس مطالعات آنان، سرمایه گذاری مستقیم خارجی تابع عواملی از قبیل نرخ بازگشت سرمایه، درجه آزادی تجارت، زیرساختها، رشد اقتصادی، سرمایه گذاری داخلی، منابع طبیعی، سرمایه انسانی، تورم، نرخ ارز، بدهی خارجی، وضع مالی دولت، مالیات، اندازه بازار، حقوق سیاسی و نسبت مخارج دولت به تولید ناخالص داخلی می باشد. نتایج این تحقیق نشان می دهد الف. منابع طبیعی موجود، سرمایه انسانی و زیر ساخت ها به صورت مستقیم ومعنی دار بر جذب سرمایه گذاری مستقیم خارجی در ایران موثرند. ب. متغیر حقوق سیاسی به طور معکوس و معنی دار بر جذب سرمایه گذاری مستقیم خارجی در ایران تاثیر داشته است. ج. عامل درجه آزادی تجارت تاثیر مثبت و بی معنی و عامل نسبت مخارج دولت به تولید ناخالص داخلی نیز تاثیر منفی و بی معنی بر جذب سرمایه گذاری مستقیم خارجی در ایران دارد.

از میان مطالعات خارجی تکین^۲ (۲۰۱۲) به بررسی رابطه علت و معلولی میان رشد اقتصادی، صادرات و سرمایه گذاری مستقیم خارجی در کوچکترین کشورهای توسعه یافته می پردازد. و بیک رابطه علت و معلولی از نوع گرنجر، بین تولید ناخالص داخلی واقعی، صادرات واقعی و سرمایه گذاری مستقیم خارجی برای کوچکترین کشورهای توسعه یافته در دوره زمانی (۲۰۰۹-۱۹۷۰) میلادی بدست آورد. نتایج این پژوهش نشان می دهد یک رابطه علت و معلولی گرنجر بین سرمایه گذاری مستقیم خارجی و تولید ناخالص داخلی در بنین و توگو و بوركینا فاسو و گامبیا و... وجود دارد. از طرف دیگر یک رابطه علت و معلولی از سرمایه گذاری مستقیم خارجی به صادرات واقعی در بنین، چاد، هاییتی، نیجر، یمن و توگو و از صادرات واقعی به سرمایه گذاری مستقیم خارجی را در ماداگاسکار، مالاوی، رواندا، سنگال و زامبیا کشف می کند. تکنیک مورد استفاده در این مقاله تکنیک داده های ادغام شده و مدل Var است.

۱. شاه آبادی، ابوالفضل (۱۳۸۵)، محمودی، عبدالله، تعیین کننده های سرمایه گذاری مستقیم خارجی در ایران،

پایان نامه کارشناسی ارشد

2. RifatBarisTekin(2012)

توماس ون^۱ (۲۰۰۸) اثر افقی و عمودی سرمایه گذاری مستقیم خارجی بر رشد اقتصادی کشور میزبان را بررسی نمود. وی در این مقاله بیان می کند که اثر سرمایه گذاری مستقیم خارجی روی رشد اقتصادی کشور میزبان، با تمایز بین اثرات سرمایه گذاری مستقیم خارجی افقی (که جایگزین تجارت است) و اثرات سرمایه گذاری مستقیم خارجی عمودی (که در جستجوی کارایی است) روی رشد اقتصادی برآورد شده است. نتایج بدست آمده از این مقاله نشان می دهد که تولید ناخالص داخلی اولیه دارای تاثیر منفی روی رشد اقتصادی است که این مطلب بدین معنی است که کشورهای فقیرتر سریعتر رشد می کنند و رشد جمعیت دارای تاثیر منفی بر رشد اقتصادی است (همانند مدل سولو). همچنین کارایی را که برای بازار سیاه انتخاب می کنند به طور منفی روی رشد اثر گذار است. مقدار سرمایه گذاری روی رشد تاثیر مثبت دارد. سرمایه گذاری مستقیم خارجی افقی (که جایگزین تجارت است) هیچ تاثیر محسوسی روی رشد اقتصادی ندارد و در نهایت تاثیر مثبتی از کل سرمایه گذاری مستقیم خارجی با استفاده از داده های آن (در حالت کلی) روی رشد اقتصادی قابل مشاهده است.

۱-۳. کشورهای عضو منطقه منا^۲

منا به معنی خاور میانه و شمال آفریقا اصطلاحی می باشد که برای نامیدن کشور های عمده تولید کننده نفت که در منطقه خاور میانه و شمال آفریقا قرار دارند به کار می رود. حد این منطقه از کشور مراکش در شمال غربی قاره آفریقا آغاز می شود و تا ایران، شرقی ترین کشور منطقه خاور میانه امتداد مییابد. این منطقه دارای ۶۰ درصد منابع نفتی و ۴۵ درصد منابع گازی جهان می باشد. اقتصاد این کشورها رابطه تنگاتنگی با تغییرات جهانی بهای نفت دارد. این منطقه یکی از قدیمی ترین حوزه های برداشت نفت در جهان محسوب می شود. از این رو ذخایر نفت کشور های این منطقه بیشتر از سایر مناطق کره زمین کاهش یافته و فرسودگی ادوات حفاری و استخراج نفت نیز مشهود تر است. شاخص هایی که باعث رشد اقتصادی منطقه منا می شود به طور خلاصه عبارتند از: تکامل و توسعه ساختارهای منطقه ای

1. Thomas van (2008)

۲. بر حسب چکیده ای از گزارش چهارمین شماره گزارش سالانه که توسط اداره خاورمیانه و شمال آفریقای بانک جهانی (MENA) منتشر شده است.

، سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، تورم، تأثیرات شوک افزایش قیمت مواد غذایی، تغییرات منابع رشد اقتصادی، تجارت، جریان سرمایه، بورس، پیشرفت اصلاحات ساختاری، تأثیر افزایش قیمت نفت

سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی نیز از دیدگاه‌های متفاوت به صورت زیر تعریف می‌گردد: سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی براساس تعریف کنفرانس تجارت توسعه ملل متحد (آنکتاد) عبارتست از: سرمایه‌گذاری که متضمن مناسبات طولانی مدت بوده و منعکس‌کننده کنترل و سود دائمی شخص حقیقی یا حقوقی مقیم یک کشور در شرکتی واقع در خارج از وطن سرمایه‌گذار باشد.

سرمایه‌گذاری خارجی در کتاب جامع پالگریو به صورت تملک دارایی‌ها (از جمله سهام، اوراق بهادار و غیره) توسط سرمایه‌گذار در خارج موطن خود تعریف شده است. در مواقعی که دارایی‌ها شامل تجهیزات فیزیکی تولید شود سرمایه‌گذاری خارجی مستقیم تلقی می‌شود (خاتمی، ۱۳۷۶)

در ایران سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی عموماً اینگونه تعریف میشود که لازم است سرمایه‌گذار خارجی حضور فیزیکی داشته باشد و با قبول مسئولیت مالی و پذیرش ریسک در سود و زیان، احتمالاً کنترل و اداره واحد تولیدی را نیز مستقیماً در دست داشته باشد. به این ترتیب سرمایه‌گذار به طور مستقیم در اجرای فعالیتهای تولیدی نقش موثر دارد. (گزارش سازمان سرمایه‌گذاری ایران)

سرمایه‌گذاری غیرمستقیم خارجی معمولاً از طریق خرید سهام و اوراق قرضه در بورس توسط سرمایه‌گذاران خارجی صورت می‌گیرد. سرمایه‌گذاری غیرمستقیم خارجی به شکل ترتیبات قراردادی که امکان انجام هر نوع سرمایه‌گذاری تعریف شده در قانون تشویق سرمایه‌گذاری خارجی، به جز سرمایه‌گذاری مستقیم را فراهم می‌سازد.

که ما در این تحقیق برای تخمین مدل با توجه به در دسترس بودن داده‌ها، کشورهای ایران، مصر، مراکش، عربستان سعودی، یمن، تونس و ترکیه را در نظر می‌گیریم.

۱-۴. مبانی نظری و ارائه مدل تحقیق

با توجه به نظریات و تئوری های موجود اقتصادی و مطالعات انجام شده در سایر کشورها، نقش سرمایه گذاری مستقیم خارجی در رشد اقتصادی مشهود می باشد و از این رو تحلیل داده های این تحقیق در چارچوب تابع تولید کل (APF) مدل سازی شده است. مدل استاندارد APF در مطالعات اقتصادسنجی برای برآورد تاثیرات جریان ورودی سرمایه گذاری مستقیم خارجی و عوامل دیگری نظیر تجارت بر رشد اقتصادی در بسیاری از کشورهای در حال توسعه به طور وسیع مورد استفاده واقع شده است. مدل APF این گونه فرض می کند که همگام با نهاده های رایج همچون نیروی کار و سرمایه که در تابع تولید نئوکلاسیکی مورد استفاده قرار می گیرند، نهاده های غیر رایج همچون سرمایه گذاری مستقیم خارجی نیز ممکن است در مدل قرار بگیرند تا سهم آنها در رشد اقتصادی مشخص شود. بر اساس مدل هرز و همکاران^۱، مدل عمومی APF به صورت زیر ارائه می شود:

$$Y_t = A_t K_t^\alpha L_t^\beta \quad (1)$$

که در مدل بالا Y_t نشان دهنده تولید کل اقتصاد در زمان t ، A_t نشان دهنده بهره وری کل عوامل، K_t نشان دهنده موجودی سرمایه فیزیکی، L_t نشان دهنده تعداد نیروی کار می باشد. بر اساس مطالعات لیپسی تاثیر سرمایه گذاری مستقیم خارجی روی رشد اقتصادی می تواند از طریق بهره وری کل عوامل (A_t) عمل کند. با توجه به این که در این فصل به دنبال بررسی اثر سرمایه گذاری مستقیم خارجی روی رشد اقتصادی از طریق اثراتی که در بهره وری کل عوامل ایجاد می کند می باشیم، بنابراین فرض می کنیم بهره وری کل عوامل تابعی از سرمایه گذاری مستقیم خارجی و سایر عوامل برونزا (C_t)، می باشد. بنابراین A_t در بالا را می توان به صورت زیر نوشت:

$$A_t = f(FDI_t, C_t) = FDI_t^\phi C_t \quad (2)$$

با جایگذاری مقدار A_t در تابع تولید کل ارائه شده در بالا داریم:

$$Y_t = C_t K_t^\alpha L_t^\beta FDI_t^\phi \quad (3)$$

با در نظر گرفتن سایر عوامل موثر بر رشد اقتصادی نظیر درجه آزادی تجاری و ... می توان معادله بالا را به صورت زیر بازنویسی کرد:

1. Herzer et al, 2006

$$Y_t = C_t K_t^\alpha L_t^\beta FDI_t^\phi OPN_t^\delta \quad (4)$$

که در معادله بالا α ، β ، ϕ ، δ ضرایب کشش تولید نسبت به متغیرهای درجه آزادی تجاری، سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، نیروی کار و سرمایه‌گذاری ناخالص داخلی می‌باشد. با لگاریتم‌گیری از معادله بالا داریم:

$$\ln Y_t = C + \alpha \ln K_t + \beta \ln L_t + \phi \ln FDI_t + \delta \ln OPN_t + \varepsilon_t \quad (5)$$

که در معادله ضرایب و متغیرها همانند قبل می‌باشد. C پارامتر ثابت و ε_t خطای تصادفی می‌باشد.

جهت بررسی تأثیر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و سرمایه‌گذاری ناخالص داخلی روی رشد اقتصادی، معادله بالا به صورت زیر ارائه و برآورد می‌گردد:

$$\ln GDP_{it} = C + \alpha \ln k_{it} + \beta \ln FDI_{it} + \delta \ln OPN_{it} + \varepsilon_{it} \quad (6)$$

که در این معادله :

$\ln k_{it}$: لگاریتم موجودی سرمایه فیزیکی سرانه است. (به منظور بررسی تأثیر سرمایه‌گذاری داخلی بر رشد اقتصادی، در این تحقیق از سرمایه‌گذاری ناخالص داخلی به عنوان جانشینی بر موجودی سرمایه فیزیکی استفاده می‌شود.)

$\ln FDI_{it}$: لگاریتم سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی است که نشان دهنده شاخص پیشرفت فنی و تکنولوژیکی در مدل می‌باشد.

$\ln OPN_{it}$: لگاریتم درجه آزادی تجاری است. شاخصی است که نشان دهنده نرخ رشد درجه آزادی تجارت است و از تقسیم مجموع ارزش صادرات و واردات به کل GDP به دست می‌آید.

ε_{it} : جزء خطای تصادفی در مدل»

$\ln GDP_{it}$: شاخص رشد

i, t : به ترتیب نشان دهنده زمان و کشور می‌باشند.

متغیر وابسته در این مدل که نشان دهنده رشد اقتصادی می‌باشد، تولید ناخالص داخلی سرانه به قیمت ثابت سال ۲۰۰۰ برای کشورهای منطقه منا می‌باشد. آمارهای استفاده شده

برای این متغیر از شاخص های توسعه و داده های بین المللی ارائه شده توسط بانک جهانی^۱ گردآوری شده است.

با توجه به این که تغییرات رشد اقتصادی طی دوره زمانی بلند مدت قابل مشاهده است و با توجه به محدودیت منابع آماری در دسترس برای تمام کشورهای مورد مطالعه، به منظور تخمین مدل رشد اقتصادی بالا دوره زمانی (۲۰۱۰-۱۹۹۲) میلادی انتخاب گردید. برای تخمین الگوی بالا نیازمند گردآوری اطلاعات و آمار متغیرهای این الگو برای برخی کشورهای منطقه هستیم، لیکن از آنجا که آمار و اطلاعات برخی از متغیرهای مدل تصریحی وجود نداشت، الزاما از متغیرهای جانشین^۲ استفاده گردید.

از جمله متغیرهای اقتصادی، موجودی سرمایه فیزیکی در کشورهای در حال توسعه بود. بر اساس تئوری های مختلف رشد اقتصادی، یکی از عوامل تاثیر گذار بر رشد اقتصادی در هر کشور موجودی سرمایه فیزیکی است و از عوامل تعیین کننده رشد اقتصادی است. به جای موجودی سرمایه در این تحقیق از متغیر جایگزین استفاده شده است.

دیگر متغیر توضیحی این مدل که متغیر اصلی مدل نیز می باشد، سرمایه گذاری مستقیم خارجی است. از متغیر سرمایه گذاری مستقیم خارجی به عنوان جانشینی برای پیشرفت تکنولوژی در مدل های رشد نیز استفاده می گردد. سرمایه گذاری مستقیم خارجی در مقایسه با سرمایه گذاری غیر مستقیم خارجی از جمله منابع با ثبات و پایدار برای تامین مالی خارجی است که نه تنها مشکلات استقراض خارجی را ندارد بلکه یکی از مهمترین عوامل جبران کمبود سرمایه کشورها به حساب می آید. در عمل، سرمایه گذاری مستقیم خارجی موجب پر شدن شکاف بین پس انداز و سرمایه گذاری و همچنین درآمدهای مالیاتی هدف گذاری شده دولت و درآمدهای مالیاتی تحقق یافته می شود. از جمله مزایای دیگر سرمایه گذاری مستقیم خارجی، می توان به بهره گیری از بزرگی مقیاس تولید، گردش بیشتر منابع مالی در نظام مالی کشور میزبان، افزایش قدرت چانه زنی و قدرت سیاسی این کشورها به

---

1. world bank,2010

2. proxy

دلیل بسط روابط تجاری و سرمایه‌گذاری با سایر کشورها و همچنین افزایش کیفیت کالاها و خدمات به دلیل افزایش رقابت اشاره نمود.^۱ (ملکی، ۱۳۸۲)

در دهه‌های اخیر جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی سیاست و راهکار مهم برای دستیابی به رشد اقتصادی و پیشرفت، به ویژه در کشورهای در حال توسعه به شمار می‌رود. سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی نه تنها به افزایش سرمایه‌گذاری و به تبع آن به رشد اقتصادی کمک می‌کند، بلکه می‌تواند موجب انتقال تکنولوژی پیشرفته به کشور میزبان شود که به تدریج به بالابردن قابلیت‌های تکنولوژیکی شرکت‌های کشور میزبان منجر خواهد شد.^۲ بنگاه‌هایی که با سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی راه‌اندازی می‌شوند از تکنولوژی پیشرفته‌تر و روش‌های مدیریتی نوین در فرآیند تولید استفاده می‌کنند و در نتیجه، بهره‌وری و رشد تولید بالاتری دارند. با افزایش سهم بنگاه‌های خارجی در اقتصاد کشور میزبان، بهره‌وری کل عوامل در سطح کلان اقتصاد افزایش خواهد یافت که این بهبود بهره‌وری، اثر مستقیم جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی است.

افزون بر این، جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی دارای اثرات سرریز انتقال دانش فنی و روش‌های نوین مدیریتی از بنگاه‌های خارجی به بنگاه‌های بومی است. همچنین، حضور شرکت‌های خارجی در اقتصاد یک کشور، ممکن است رقابت را در بازارهای داخلی آن کشور افزایش دهد. وجود رقابت ممکن است به شرکت‌های داخلی فشار آورد تا کارایی و بهره‌وری را بالا ببرند و اقدام به ابداع کردن و یا وارد کردن تکنولوژی‌های جدید کنند.

به همین دلیل سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی به عنوان پر اهمیت‌ترین کانال انتشار تکنولوژی‌های مدرن معرفی شده است. بنابراین با توجه به ویژگی‌های مثبت سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی انتظار می‌رود این متغیر بر افزایش تولید ناخالص داخلی و رشد اقتصادی تأثیر مثبت داشته باشد. آمار سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی نیز از منابع آماری منتشره توسط بانک جهانی گردآوری شده است.

۱. ملکی، مهران. بررسی تأثیر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بر رشد اقتصادی با تأکید بر کشورهای صادر

کننده نفت. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه تربیت مدرس، تابستان ۸۲

2. Pessoa, A(2005). FDI and TFP in OECD countries: evidence from aggregate data. FEP working papers, n, 188

یکی دیگر از متغیرهای اقتصادی که در این تحقیق به عنوان عامل تاثیرگذار بر رشد اقتصادی در نظر گرفته شده است درجه آزادی تجارت می باشد. مطالعات تجربی بیانگر آن است که توسعه صادرات و واردات ناشی از آزادسازی تجاری و درجه آزادی تجارت می تواند به افزایش بهره وری کل عوامل و در نتیجه رشد و توسعه اقتصادی جامعه کمک کند و آزادسازی تجاری موجب ایجاد فضای رقابتی برای صنایع داخلی از طریق توسعه تکنیک های تولید جدید یا استفاده کارا از عوامل تولید می شود و همچنین آزادسازی تجاری موجب انتخاب وسیع تری در مورد کیفیت بالای نهاده های واسطه ای با قیمت های پایین تر برای فعالیت های اقتصادی شده که این امر موجب بهبود بهره وری کل عوامل و در نتیجه افزایش تولید و رشد اقتصادی می شود. در این تحقیق جهت تعیین درجه آزادسازی تجاری از شاخص مجموع صادرات و واردات تقسیم بر تولید ناخالص داخلی استفاده شده است.

۱-۵. روش تحقیق

هدف اصلی این تحقیق بررسی اثر سرمایه گذاری مستقیم خارجی بر رشد اقتصادی برخی کشورهای منطقه منا در کنار موجودی سرمایه فیزیکی و درجه آزادی تجارت با روش اقتصادسنجی در بازه زمانی ۲۰۱۰-۱۹۹۲ میلادی می باشد. در این راستا روش اقتصادسنجی مورد استفاده در این تحقیق روش پانل دیتا (pooling)، ادغام داده های مقطعی و سری زمانی می باشد. مجموعه داده های ادغامی به دلیل داشتن تعداد مشاهدات بیشتر، تعداد قید کمتر، کاهش یا عدم وجود هم خطی، تصریح و برآورد ساختارهای عمومی تر و کاهش تورش برآورد مزیت عمده ای نسبت به داده های مقطعی و سری زمانی دارد. به منظور تخمین مدل تحقیق لازم است تا نوع روش تخمین داده های ادغامی تعیین شود. بنابراین ابتدا برای تعیین وجود یا عدم وجود عرض از مبدا جداگانه برای هر یک از کشورها از آزمون F لیمر استفاده می شود. پس از مشخص شدن این که عرض از مبدا برای کشورهای مختلف یکسان نیست، باید این فرضیه را آزمون کنیم که برای تخمین مدل از روش اثرات ثابت استفاده کنیم یا از روش اثرات تصادفی. بدین منظور از آزمون هاسمن استفاده می شود داده های مربوط به متغیرهای مورد مطالعه از داده های بانک جهانی (۲۰۱۰) و آنکتاد

استخراج گردیده است. لازم به ذکر است که با توجه به عدم وجود آمار و اطلاعات برخی از کشورهای منطقه منا برای همسان سازی آمار و اطلاعات، از اطلاعات ۷ کشور این منطقه شامل: ایران، مصر، عربستان، تونس، ترکیه، مراکش و یمن استفاده شده است.

۱-۶. برآورد و ارزیابی مدل تحقیق

۱-۶-۱. آزمون های صورت گرفته جهت تخمین و برآورد مدل

۱-۶-۱-۱. آزمون F جهت شناسایی و تخمین مدل

به منظور تخمین مدل تحقیق برای برخی کشورهای منطقه منا، همانطور که در ابتدای فصل توضیح داده شد، لازم است تا نوع روش تخمین داده های ادغام شده تعیین شود. بنابراین، ابتدا برای تعیین وجود و یا عدم وجود عرض از مبدا جداگانه برای هر یک از کشورها از آزمون F لیمر استفاده می کنیم.

برای تعیین وجود یا عدم وجود عرض از مبدا جداگانه برای هر یک از کشورها از آماره F به صورت زیر استفاده می شود. فرض صفر بیان می کند که α_i برای تمام کشورها ثابت است و می توان روش حداقل مربعات عادی را به کار برد:

$$H_0 : \alpha_0 = \alpha_1 = \dots = \alpha_n = \alpha$$

$$H_1 : \alpha_i \neq \alpha_j$$

$$F(n-1, nt-n-k) = ((RSSUR - RSSL)/(n-1)) / ((1 - RSSUR)/(nt-n-k))$$

در رابطه فوق، UR مشخص کننده مدل غیر مقید و علامت R، نشان دهنده مدل مقید با یک عبارت ثابت برای کلیه گروه ها می باشد. k، تعداد متغیرهای توضیحی در مدل، n تعداد کشورها، N=nt تعداد کل مشاهدات و دوره زمانی مورد نظر می باشد. اگر F محاسبه شده از F جدول با درجه آزادی (n-1) و (nt-n-k) بزرگتر باشد آن گاه فرض صفر رد می شود لذا رگرسیون مقید دارای اعتبار نمی باشد و باید عرض از مبدهای مختلفی را در برآورد مدل لحاظ نمود. آماره F مدل رشد اقتصادی برای رگرسیون غیر مقید و مقید به ترتیب اثرات ثابت و حداقل مربعات معمولی با استفاده از نرم افزار Eviews6 به شرح ذیل می باشد:

جدول ۱. نتایج آزمون F لیمر جهت شناسایی الگوی تحقیق

F آماره	درجه آزادی	احتمال
۹,۲۴۳۰	(۲۴,۵)	۰,۰۰۰۱

منبع: یافته‌های پژوهشگر

از آن جایی که طبق جدول (۱) آزمون F لیمر با درجه آزادی ۵ و ۲۴ در سطح اطمینان ۹۵ درصد از لحاظ آماری معنی دار است، فرض H_0 رد شده و اثرات گروه پذیرفته می‌شود و باید عرض از مبدا های مختلفی را در برآورد لحاظ نمود.

پس از مشخص شدن این که عرض از مبدا برای کشورهای مختلف یکسان نیست، باید این فرضیه را آزمون کنیم که برای تخمین مدل از روش اثرات ثابت استفاده کنیم یا از روش اثرات تصادفی، که این روش‌ها در قسمت بعد توضیح داده می‌شود. لذا برای این منظور از آزمون هاسمن استفاده خواهیم کرد.

۱-۶-۱-۲. آزمون هاسمن: انتخاب بین اثرات ثابت یا تصادفی^۲

اگر بعد از انجام دادن آزمون F لیمر فرضیه H_0 در مقابل H_1 رد شده باشد، اکنون این پرسش مطرح است که فرضیه درست کدام است؟ و مدل در قالب کدام یک از مدل‌های اثرات ثابت و اثرات تصادفی قابل بیان و بررسی می‌باشد.

برای آزمودن این که مدل با بهره‌گیری از روش اثرات ثابت یا اثرات تصادفی برآورد گردد، از آزمون هاسمن به صورت زیر استفاده می‌شود:

اثرات تصادفی است: H_0

در غیر این صورت: H_1

فرضیه صفر این است که تخمین زن‌های مدل اثرات تصادفی و اثرات ثابت به طور اساسی تفاوتی با یکدیگر ندارند. اگر فرض صفر رد شود نتیجه می‌گیریم که روش اثرات تصادفی مناسب نیست و بهتر است از روش اثرات ثابت استفاده کنیم. آماره آزمون هاسمن دارای توزیع کای-دو با درجه آزادی برابر تعداد ضرایب تخمین زده شده در مدل می‌باشد. اگر

1. Fixed Effect
2. Random Effect

آماره محاسبه شده در سطح احتمال معین از توزیع کای - دو جدول بزرگ تر باشد در این صورت فرض صفر رد می شود.

جدول ۲. نتایج آزمون هاسمن جهت انتخاب بین اثرات ثابت و تصادفی

احتمال	درجه آزادی	آماره کای دو
۰.۰۰۲۴	۳	۱۴,۳۷۷۴۸۳

منبع: یافته های پژوهشگر

نتایج بیان شده در جدول (۲) نشان می دهد از آنجا که آماره آزمون χ^2 با درجه آزادی ۳ در سطح احتمال ۹۵ درصد از لحاظ آماری معنی دار است ، فرضیه صفر رد شده و بنابراین روش اثرات تصادفی مناسب نیست و از روش اثرات ثابت استفاده می کنیم.

۱-۶-۲. تخمین و برآورد مدل تحقیق

۱-۶-۲-۱. تخمین مدل تأثیر سرمایه گذاری مستقیم خارجی بر رشد اقتصادی در برخی کشورهای منطقه منا و

تفسیر ضرایب آن

همان طور که در قسمت های قبلی عنوان شد بهترین نوع برآورد مدل ، اثرات ثابت انتخاب شد . براساس آزمون هاسمن که دال بر استفاده از روش اثرات ثابت در تخمین مدل بودند. نتایج برآورد مدل به صورت زیر گزارش می شود:

جدول ۳. نتایج بررسی تأثیر سرمایه گذاری مستقیم خارجی روی رشد اقتصادی برخی

کشورهای منطقه منا

متغیر وابسته : لگاریتم تولید ناخالص داخلی			
تخمین مدل به روش اثرات ثابت			
احتمال	t آماره	ضرایب	متغیرهای توضیحی
۰	-۵,۳۹۶۷۱۷	-۰,۲۴۹۸۸۷	ضریب ثابت
۰	۶,۳۸۲۲۸۳	۰,۰۱۱۳۲۱	رشد موجودی سرمایه ناخالص سرانه
۰	۷,۵۲۳۵۳۰	۰,۰۲۳۷۷۳	رشد سرمایه گذاری مستقیم خارجی با وقفه
۰	۶,۸۷۲۴۱۵	۱,۴۰۳۵۱۸	درجه آزادی تجارت
R ²		۰,۷۴۱۷۵۹	
R ² تعدیل شده		۰,۶۶۲۳۰۱	
F - statistic	۹,۳۳۵۱۶۱	۰,۰۰۰۰۰۰۰۶	

منبع: یافته های پژوهشگر

نتایج حاصل از تخمین مدل به روش اثرات ثابت در جدول (۳) نشان داده شده است. با توجه به این که بر اساس آزمون های انجام شده روش اثرات ثابت مناسب ترین روش جهت تخمین مدل انتخاب گردید، در ادامه به تفسیر نتایج حاصل از این روش خواهیم پرداخت. صحت نتایج ارائه شده در جدول (۳) با توجه به آماره های ضریب تعیین و ضریب تعیین تعدیل شده مورد تایید قرار گرفت. همچنین تمام ضرایب به دست آمده برای متغیرهای تحقیق با تئوری های اقتصادی موجود سازگاری دارند.

ضریب متغیر سرمایه گذاری مستقیم خارجی با وقفه برابر ۰.۲۳ بوده و به لحاظ آماری در سطح اطمینان ۹۵ درصد معنی دار می باشد. این نتیجه به دست آمده حاکی از این است که افزایش سرمایه گذاری مستقیم خارجی در کشورهای مورد بررسی منطقه منافع باعث افزایش رشد اقتصادی در این کشورها، طی دوره مورد بررسی شده است. در توجیه این نتیجه به دست آمده در این تحقیق می توان گفت، از آن جایی که سرمایه گذاری مستقیم خارجی به صورت مجموعه ای از سرمایه ارزان، مدیریت کارا، تکنولوژی پیشرفته، دستیابی راحت تر به بازارهای بین المللی و ... تعریف می شود، می تواند بر رشد اقتصادی تاثیر مثبت داشته باشد. در واقع جذب سرمایه گذاری مستقیم خارجی از طریق اثرات مثبتی مانند کسب دارایی، انتقال تکنولوژی، معرفی فرآیندهای جدید، تقویت توان مدیریتی کارکنان و دسترسی به بازارهای خارجی می تواند باعث افزایش تولید و رشد اقتصادی در کشور میزبان گردد. لازم به ذکر است، در قالب سرمایه گذاری مستقیم خارجی، تولیدات یا تکنولوژی جدید به بازار داخلی (کشور میزبان) معرفی می شوند و شرکت های داخلی از انتشار سریع تکنولوژی جدید منتفع می گردند. با ورود تکنولوژی به کشور، جابه جایی نیروی کار نیز اتفاق می افتد. به این صورت که نیروی کار از خارج به شرکت های داخلی منتقل می شود و باعث افزایش بهره وری و در نتیجه رشد اقتصادی می گردد. افزایش سرمایه گذاری مستقیم خارجی از طرف دیگر می تواند باعث افزایش ذخایر ارزی به عنوان اجزا اصلی پایه پولی و در نتیجه افزایش اعتبارات به بخش خصوصی گردد و به این ترتیب باعث افزایش تولید در این بخش و در نتیجه کل اقتصاد گردد. افزایش سرمایه گذاری مستقیم خارجی می تواند منجر به صادرات بخشی از تولیدات حاصل از آن گردد و به توسعه صادرات و بهبود تراز بازرگانی کشور کمک کرده و باعث افزایش درآمدهای

ارزی و در نتیجه رشد و پیشرفت کشور گردد.

ضریب متغیر تشکیل سرمایه ناخالص داخلی سرانه، معادل ۰,۰۱۱۳ بوده و از لحاظ آماری در سطح اطمینان ۹۵ درصد معنی دار است. این ضریب نشان دهنده این است که افزایش سرمایه گذاری فیزیکی سرانه همچنان یکی از عوامل بسیار موثر بر رشد تولید ناخالص داخلی است و یکی از مولفه های رشد اقتصادی در کشورهای در حال توسعه و کشورهای منطقه منا محسوب می شود.

ضریب متغیر درجه آزادی تجارت در مدل برآوردی برای کشورهای در حال توسعه و کشورهای منطقه منا برابر ۱,۴۰۳۵ بوده و به لحاظ آماری در سطح اطمینان ۹۵ درصد معنی دار است. یکی از دلایل این تأثیر مثبت را می توان اثر سرریز تحقیق و توسعه خارجی به شکل انتقال فناوری از طریق واردات کالاهای سرمایه ای با تکنولوژی پیشرفته به کشورهای در حال توسعه منطقه منا دانست. شایان ذکر است، تجارت کشورهای در حال توسعه با کشورهای پیشرفته به لحاظ فناوری باعث می شود کشورهای در حال توسعه از فواید هزینه های تحقیق و توسعه کشورهای پیشرفته برخوردار شوند، یعنی با واردات کالاهای سرمایه ای با دانش فنی پیشرفته و تحقیق بر روی آنها و بومی کردن آن می توانند سریعتر سطح دانش فنی خود را ارتقا دهند. هر چه کشورهای در حال توسعه از نیروی کار متخصص و ماهر بیشتر بهره مند باشند و سهم تجارتشان با کشورهای پیشرفته در مرز دانش فنی را افزایش دهند، تأثیر درجه آزادی تجارت بر رشد اقتصادی افزایش بیشتری خواهد داشت. افزون بر این، افزایش درجه آزادی تجارت از طریق گسترش رقابت بین بنگاه های داخلی و خارجی به بهبود بهره وری بنگاه ها کمک می کند، یعنی بنگاه های داخلی انگیزه بیشتری برای ارتقا کارایی خود برای بقا در بازار خواهند داشت. از طرف دیگر همان طور که از جدول شماره (۳) مشاهده می شود با توجه به ضرایب برآوردی می توان گفت درجه آزادی تجارت به عنوان یکی از عوامل اصلی مدل های رشد اقتصادی بیشترین تأثیر را بر رشد اقتصادی کشورهای انتخاب شده منطقه منا طی دوره مورد بررسی داشته است.

نتایج کلی تخمین حکایت از این دارد که :

۱. تقریباً ۰,۷۴ درصد متغیر وابسته به وسیله متغیرهای مستقل در بالا توضیح داده می شود و ۰,۳۶ درصد از تغییرات متغیر وابسته توسط متغیرهای مستقل مدل توضیح داده نشده

است که نشان دهنده قدرت توضیح دهندگی بالای مدل تصریح شده می باشد.

۲. براساس مدل تحقیق، مقدار آماره F به دست آمده ۹,۳۳۵۱ می باشد. این مطلب بدین معنی است که کل متغیرهای برآوردی مدل از لحاظ آماری در سطح بسیار بالایی به طور همزمان معنی دار هستند و ضرایب به دست آمده قابل تفسیر و اظهار نظر می باشند.

۱-۶-۲- تخمین مدل تاثیر سرمایه گذاری مستقیم خارجی بر رشد اقتصادی در کشور ایران و تفسیر ضرایب آن

در ادامه مدل دیگری جهت بررسی تاثیر سرمایه گذاری مستقیم خارجی بر رشد اقتصادی کشور ایران به طور اختصاصی، همانند مدل اول، برآورد شده است. همان طور که در قسمت های قبلی عنوان شد بهترین نوع برآورد مدل، اثرات ثابت انتخاب شد. براساس آزمون F لیمروآزمون هاسمن که دال بر استفاده از روش اثرات ثابت در تخمین مدل بودند، نتایج برآورد مدل به صورت زیر گزارش می شود:

جدول ۴. نتایج بررسی تاثیر سرمایه گذاری مستقیم خارجی روی رشد اقتصادی کشور ایران

متغیر وابسته: لگاریتم تولید ناخالص داخلی			
تخمین مدل به روش اثرات ثابت		متغیرهای توضیحی	
احتمال	t آماره	ضرایب	۶,۱۶
		ضریب ثابت	
		رشد موجودی سرمایه ناخالص سرانه	
۰,۰۱۸۸	۲,۵۸۲,۲۷	رشد سرمایه گذاری مستقیم خارجی با وقفه	
۰,۰۰۲۳	۳,۵۵۰,۴۲۳	درجه آزادی تجارت	
	۰,۹۱۲۱	R^2	
	۰,۷۹۹۸	تعدیل شده R^2	
	۸,۱۲۲۰	F - statistic	
۰,۰۰۰۰۱۷			

منبع: یافته های پژوهشگر

صحت نتایج ارائه شده در جدول (۴) با توجه به آماره های ضریب تعیین و ضریب تعیین تعدیل شده مورد تایید قرار گرفت. همچنین تمام ضرایب به دست آمده برای متغیرهای تحقیق با تئوری های اقتصادی موجود سازگاری دارند.

ضریب متغیر سرمایه گذاری مستقیم خارجی با وقفه برابر ۰,۰۰۱۷ بوده و به لحاظ آماری

در سطح اطمینان ۹۵ درصد معنی دار می باشد. در توجیه این نتیجه به دست آمده در این تحقیق می توان گفت سرمایه گذاری مستقیم خارجی می تواند بر رشد اقتصادی تأثیر مثبت داشته باشد. در واقع جذب سرمایه گذاری مستقیم خارجی می تواند باعث افزایش تولید و رشد اقتصادی در کشور ایران گردد.

ضریب متغیر تشکیل سرمایه ناخالص داخلی سرانه، معادل ۰,۰۲۳ بوده و از لحاظ آماری در سطح اطمینان ۹۵ درصد معنی دار است.

ضریب متغیر درجه آزادی تجارت در مدل برآوردی برای کشور ایران برابر ۰,۲۰۳ بوده و به لحاظ آماری در سطح اطمینان ۹۵ درصد معنی دار است.

۱-۷. جمع بندی و نتیجه گیری

امروزه بسیاری از کشورهای جهان به دلیل عدم تکافوی منابع داخلی برای سرمایه گذاری، تمایل شدیدی به جذب سرمایه های خارجی پیدا کرده اند. نظر به اهمیت خاص سرمایه گذاری مستقیم خارجی بر رشد اقتصادی کشورها، محققان زیادی به بررسی اثر آن بر رشد و نیز بررسی عوامل موثر بر ایجاد و جذب آن پرداختند که این موضوع منجر به بسط مبانی نظری سرمایه گذاری مستقیم خارجی گردید. مهمترین نتایج حاصل از تحلیل های تئوریک بر این مطلب دلالت می کنند که اثر ورود سرمایه بر رشد اقتصادی در طول زمان در حال افزایش است که از بین جریانات مختلف سرمایه گذاری خارجی، سرمایه گذاری مستقیم خارجی نقش اثر گذارترین متغیر را روی رشد اقتصادی کشورها دارد که با توجه به عوامل ایجاد کننده آن، از چشم انداز با ثبات تری جهت استفاده در برنامه ریزی های اقتصاد کلان برخوردار است. برنامه ریزی هایی که هدفشان تنها افزایش رشد اقتصادی است.

همچنین رشد تولید ناخالص داخلی با سرمایه گذاری ناخالص داخلی سرانه، سرمایه گذاری مستقیم خارجی و درجه آزادی تجارت همبستگی مثبت دارد.

با توجه به این که آماره آزمون F لیمر با درجه آزادی ۵ و ۲۴ در سطح احتمال ۹۵ درصد از لحاظ آماری معنی دار است فرض صفر رد شد و اثرات گروه پذیرفته شد و لذا عرض از مبداهای مختلفی را در برآورد لحاظ نمودیم.

ضریب متغیر سرمایه گذاری مستقیم خارجی با وقفه برای کشورهای انتخاب شده از منطقه

منا در مدل اول برابر ۰,۰۲۳ بوده و به لحاظ آماری در سطح اطمینان ۹۵ درصد معنی دار می باشد. این نتیجه به دست آمده حاکی از این است که افزایش سرمایه گذاری مستقیم خارجی در کشورهای منطقه منا باعث افزایش رشد اقتصادی در این کشورها، طی دوره مورد بررسی شده است که با تئوری های موجود در اقتصاد سازگار می باشد.

ضریب متغیر تشکیل سرمایه ناخالص داخلی سرانه، معادل ۰,۰۱۱۳ بوده و از لحاظ آماری در سطح اطمینان ۹۵ درصد معنی دار است. این ضریب نشان دهنده این است که افزایش سرمایه گذاری فیزیکی سرانه همچنان یکی از عوامل بسیار موثر بر رشد تولید ناخالص داخلی است و یکی از مولفه های رشد اقتصادی در کشورهای در حال توسعه و کشورهای منطقه منا محسوب می شود که با تئوری های موجود در اقتصاد سازگار می باشد.

ضریب متغیر درجه آزادی تجارت در مدل برآوردی برای کشورهای در حال توسعه و کشورهای منطقه منا برابر ۱,۴۰۳۵ بوده و به لحاظ آماری در سطح اطمینان ۹۵ درصد معنی دار است. یکی از دلایل این تاثیر مثبت را می توان اثر سرریز تحقیق و توسعه خارجی به شکل انتقال فناوری از طریق واردات کالاهای سرمایه ای با تکنولوژی پیشرفته به کشورهای در حال توسعه منطقه منا دانست که با تئوری های موجود در اقتصاد سازگار می باشد. شایان ذکر است، تجارت کشورهای در حال توسعه با کشورهای پیشرفته به لحاظ فناوری باعث می شود کشورهای در حال توسعه از فواید هزینه های تحقیق و توسعه کشورهای پیشرفته برخوردار شوند، یعنی با واردات کالاهای سرمایه ای با دانش فنی پیشرفته و تحقیق بر روی آنها و بومی کردن آن می توانند سریعتر سطح دانش فنی خود را ارتقا دهند. هر چه کشورهای در حال توسعه از نیروی کار متخصص و ماهر بیشتر بهره مند باشند و سهم تجارتشان با کشورهای پیشرفته در مرز دانش فنی را افزایش دهند، تاثیر درجه آزادی تجارت بر رشد اقتصادی افزایش بیشتری خواهد داشت. افزون بر این، افزایش درجه آزادی تجارت از طریق گسترش رقابت بین بنگاه های داخلی و خارجی به بهبود بهره وری بنگاه ها کمک می کند، یعنی بنگاه های داخلی انگیزه بیشتری برای ارتقا کارایی خود برای بقا در بازار خواهند داشت. از طرف دیگر همان طور که از جدول شماره (۳) مشاهده می شود با توجه به ضرایب برآوردی می توان گفت درجه آزادی تجارت به عنوان یکی از عوامل اصلی مدل های رشد اقتصادی بیشترین تاثیر را بر رشد اقتصادی برخی کشورهای

منطقه منا طی دوره مورد بررسی داشته است. همچنین پیشنهاد می‌شود یک موسسه مالی یا یک کارگروه در هر کشور عضو منطقه منا به منظور ثبت ورود و خروج سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و منافع حاصل از آن تشکیل گردد تا علاوه بر در اختیار داشتن اطلاعات مناسب تلاش نماید تا با کاهش هزینه تحقیقات، هر سال یک روند صعودی را در جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی داشته باشد و زمینه‌های جذب سرمایه‌گذاران بالقوه خارجی را در کشور خود فراهم نمایند. با توجه به نتایج تحقیق و در نظر گرفتن نقش سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در رشد و توسعه اقتصادی کشورهای منطقه منا و همچنین با در نظر گرفتن تجربه کشورهای موفق در امر توسعه، ضرورت ایجاد مسئولان محترم هر کشور عضو منطقه منا، نسبت به تهیه قوانین جدید و اجرای آن در جامعه در بخشهای اقتصادی دیگر همچون ارتباطات، تولید برق و ... اقدام نموده و با رفع موانع جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بسترهای لازم اقتصادی، اجتماعی، امنیتی برای ورود سرمایه‌گذاران خارجی در کشور خود را فراهم نمایند.

منابع

- بهکیش، محمد مهدی (۱۳۸۰) اقتصاد ایران در بستر جهانی شدن، چاپ پنجم، تهران، نشر نی
- رومر، دیوید، اقتصاد کلان پیشرفته، مهدی تقوی، تهران، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات، جلد اول، ۱۳۸۳
- شاه آبادی، ابوالفضل (۱۳۸۵)، محمودی، عبدالله، تعیین کننده های سرمایه گذاری مستقیم خارجی در ایران، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تربیت مدرس
- مایر، م، جرالده (۱۹۹۶)، از اقتصاد کلاسیک تا اقتصاد توسعه، غلامرضا ارمکی، ۱۳۷۵، تهران، نشر میترا
- ملکی، مهران، بررسی تاثیر سرمایه گذاری مستقیم خارجی بر رشد اقتصادی با تاکید بر کشورهای صادر کننده نفت، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تربیت مدرس، تابستان ۸۲
- هادی زنوز، بهروز و کمالی دهکردی، پروانه (۱۳۸۸)، اثر سرمایه گذاری مستقیم خارجی بر رشد اقتصادی کشورهای میزبان، فصلنامه پژوهش های اقتصادی ایران، شماره ۳۹، سال سیزدهم
- Agnes BenassyQuerere, (2001), Exchange Rate Strategies in the Competition for Attracting Foreign Direct Investment, Journal of the Japanese and International Economies 15, 178-198 (2001)
- Andreas Hauflera, Ian Wootonb, (1999), Country size and tax competition for foreign direct investment, Journal of Public Economics 71 (1999) 121-139
- Bong Soo Lee a, Byung S. Min, (2011), Exchange rates and FDI strategies of multinational enterprises, Pacific Basin Finance Journal
- Herzer, D., Nowak-Lehmann D., F., Siliverstovs, B. (2006) Export-led growth in Chile: Assessing the role of export composition in productivity growth; The Developing Economies 44 (3), forthcoming.
- Joshua Aizenmana, Nancy Marionb, (2004), The merits of horizontal versus vertical FDI in the presence of uncertainty, Journal of International Economies 62 (2004) 125- 148

- RifatBarisTekin , (2012) ,Economic growth,exports and foreign direct investment in least developed countries : A panel Granger causality analysis, Jornal of economic modelling
- Thomas van , (2008) ,The impact of horizontal and vertical FDI on hosts country economic growth , International Business Review 17 (2008) 452 - 457

Dependent Variable: GGDP?
 Method: Pooled EGLS (Cross-section weights)
 Date: 08/15/12 Time: 12:13
 Sample: 1998 2005
 Included observations: 8
 Cross-sections included: 6
 Total pool (unbalanced) observations: 35
 Linear estimation after one-step weighting matrix

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	-0.249887	0.046304	-5.396717	0.0000
GKSA?	0.011321	0.001774	6.382283	0.0000
GFDI?(-1)	0.023773	0.003160	7.523530	0.0000
OPN?	1.403518	0.204225	6.872415	0.0000
Fixed Effects (Cross)				
_IRN--C	-0.018574			
_SAU--C	0.157057			
_MOR--C	-0.136399			
_TUN--C	0.168633			
_TUR--C	0.173883			
_YEM--C	-0.688439			

Effects Specification

Cross-section fixed (dummy variables)

Weighted Statistics

R-squared	0.741759	Mean dependent var	0.145295
Adjusted R-squared	0.662301	S.D. dependent var	0.261186
S.E. of regression	0.143079	Sum squared resid	0.532260
F-statistic	9.335161	Durbin-Watson stat	2.355179
Prob(F-statistic)	0.000006		

Unweighted Statistics

R-squared	0.825884	Mean dependent var	0.085616
Sum squared resid	0.697826	Durbin-Watson stat	3.060237

Dependent Variable: GGDP?
 Method: Pooled EGLS (Cross-section weights)
 Date: 10/25/12 Time: 10:16
 Sample (adjusted): 1994 2006
 Included observations: 7 after adjustments
 Cross-sections included: 6
 Total pool (balanced) observations: 42
 Linear estimation after one-step weighting matrix

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	-0.031203	0.029258	-1.066493	0.3003
_IRN--GKSA_IRN	0.230124	0.035349	6.510061	0.0000
_SAU--GKSA_SAU	-0.007908	0.002659	-2.974452	0.0081
_MOR--GKSA_MOR	0.552998	0.432452	1.278751	0.2172
_TUN--GKSA_TUN	0.290773	0.203660	1.427736	0.1705
_TUR--GKSA_TUR	0.067088	0.028650	2.341678	0.0309
_YEM--GKSA_YEM	-0.001340	0.001038	-1.290096	0.2133
_IRN--GFDI_IRN(-1)	0.001701	0.000659	2.582027	0.0188
_SAU--GFDI_SAU(-1)	-0.004752	0.004617	-1.029332	0.3170
_MOR--GFDI_MOR(-1)	0.001708	0.001562	1.093701	0.2885
_TUN--GFDI_TUN(-1)	-0.010207	0.009232	-1.105545	0.2835
_TUR--GFDI_TUR(-1)	-0.033096	0.013991	-2.365517	0.0294
_YEM--GFDI_YEM(-1)	-0.002390	0.001831	-1.305219	0.2083
_IRN--OPN_IRN	0.200361	0.056433	3.550423	0.0023
_SAU--OPN_SAU	1.682810	1.445799	1.163931	0.2596
_MOR--OPN_MOR	-0.208680	0.705574	-0.295759	0.7708
_TUN--OPN_TUN	0.954137	0.620544	1.537580	0.1415
_TUR--OPN_TUR	5.553434	1.801209	3.083171	0.0064
_YEM--OPN_YEM	-0.042702	0.054146	-0.788640	0.4406
Fixed Effects (Cross)				
_IRN--C	0.054190			
_SAU--C	0.044987			
_MOR--C	0.064040			
_TUN--C	0.001304			
_TUR--C	-0.270502			
_YEM--C	0.105981			

Effects Specification

Cross-section fixed (dummy variables)

Weighted Statistics

R-squared	0.912113	Mean dependent var	0.082703
Adjusted R-squared	0.799812	S.D. dependent var	0.085533

S.E. of regression	0.027142	Sum squared resid	0.013261
F-statistic	8.122080	Durbin-Watson stat	2.904811
Prob(F-statistic)	0.000017		

Unweighted Statistics

R-squared	0.850672	Mean dependent var	0.057890
Sum squared resid	0.013261	Durbin-Watson stat	2.908945
